

A PRAGMA-DIALEKTIKAI MEGKÖZELÍTÉS

Érvelésemélet. 2013. november 26.

A PD meta-elméleti elköteleződése

- Externalizáció: a megnyilatkozások konkrétan elhangzó/leírt aktusok, nem absztrakt vagy mentális elemek
- Szocializáció: a megnyilatkozások csakis egy társas térben értelmesek, nem önmagukban
- Funkcionalizáció: a megnyilatkozások a konkrét helyzetben működő funkcióik felől értelmezhetők
- Dialektifikáció: vitahelyzet, a maga normáival és szabályaival, melyek explikálhatók

1. Externalizáció

- A PD az álláspontnak a diskurzusban megjelent pozíciót tekinti
 - ▣ Bár az álláspontok belsők, ehhez nincs hozzáférésünk, így nem pszichológiai diszpozíciókat próbál rekonstruálni, hanem az állásponthoz kapcsolódó nyilvános elköteleződéseket.
 - Ez számos retorikai megközelítésnek ellentmond, melyek pszichológiai állapotokat feltételeznek.
 - ▣ Tekintheznénk az álláspontokat absztraktnak is (mint egy elvontan lebegő matematikai tétel), de ezekhez sem férünk hozzá a nyilvános megfogalmazásaiktól függetlenül
 - Ez a logikai elemzésnek mond ellent.

2. Szocializáció

- Társas kontextusba helyezi a vitát, szemben az individualista nézőponttal, ahol a személytől függetlenül lehet az érvelés.
- Így a vitában az álláspontokhoz kapcsolódóan „protagonista” és „antagonista” szerepek különíthetők el, és az elemzés feladata a szereplők azonosítása.
- A logika eltekint a társas helyzettől (lásd: múlt óra: elvonatkoztatási lépések)
- A retorika nem, bár ott a helyzet erősen aszimmetrikus.

Álláspontok

- Hogyan viszonyulhatunk egy állításhoz?
 p : „Tamás egy pszichopata.”
- Pozitív álláspont:
 $+/p$: „Úgy vélem, hogy Tamás egy pszichopata.”
- Negatív álláspont:
 $-/p$: Úgy vélem, hogy Tamás nem egy pszichopata.
- Álláspont hiánya:
 $?/p$: Nem tudom eldönteni, hogy Tamás egy pszichopata-e.

Egyszerű, nem kevert VK

- Ez már véleménykülönbség?
 - Szerintem Csillának le kellene vágatnia a haját.
 - Nem tudom, erre még sosem gondoltam.
- Az egyik oldalon van vélemény, a másikon nincs – ez már nyilván különbség 😊
- A *protagonista* megfogalmaz egy álláspontot, az *antagonista* máshogy viszonyul az álláspontban foglalt állításhoz:
P: +/p ?(-/p)
A: ?(+/p) ?(-/p)
- Ebben a helyzetben nem feltétlenül várunk vitát a hagyományos értelemben, de már mindenképpen várunk valami érvelést: fellép a *bizonyítás terhe*

Egyszerű, kevert VK

- A „tipikusabb” vitaszituációban egy pozitív és egy negatív álláspont csap össze:
 - Szerintem Csillának le kellene vágatnia a haját.
 - Még mit nem, hogy megcsúnyuljon, mint Ördög Nóri?
- A *protagonista* valamilyen álláspontért érvel, az *antagonista* valami *ellen*:
P: +/p ?(-/p)
A: ?(+/p) -/p
- A szerepek szimmetrikusabbak, a bizonyítás terhe megoszlik/vándorol a szereplők között

Összetett, nem kevert VK

- Néha az ember több állítás mellett is elköteleződik, ám ezeket egyszerre terjeszti elő a vitában
 - Szerintem Csillának le kellene vágatnia a haját és nem kellene miniszoknyát viselnie.
 - Ebben azért nem vagyok annyira biztos.
- P: $+/p_1$ $-/p_2$
A: $?(+/p_1)$ $?(-/p_2)$
- „Logikai” szempontból külön-külön kellene kezelni az állításokat, de a konkrét vitákban gyakran együtt válnak védelem vagy támadás tárgyává

Összetett, kevert VK

- Ilyenkor persze hajlamos a vitapartner egyszerre támadni/védeni állításokat, azokat kapcsoltnak tekintve
 - Szerintem Csillának le kellene vágatnia a haját és nem kellene miniszoknyát viselnie.
 - Szerintem meg jól áll neki, ha a szoknyája rövidebb, mint a haja.
- P: $+/p_1$ $-/p_2$
A: $-/p_1$ $+/p_2$
- Az antagonista válasza nem feltétlenül tűnik összetettnek, mert nem konjunktív összetett állítás logikailag, viszont az implikációit/preszuppozícióit tekintve már az: ilyen esetben beszélhetünk *kvalitatíve* (vs. *kvantitatíve*) összetett állításról.

- Az érveléseket a véleménykülönbség feloldásának lehetőségeként vizsgálhatjuk
 - ▣ Véleménykülönbség akkor keletkezik, ha egy beszélő adott kijelentése nem talál általános elfogadásra.
 - ▣ A különbség **feloldása** során a felek közösen belátják, hogy az adott kérdésben milyen álláspontot fogadjanak el *közösen*
 - Sokszor már az is munka, hogy a résztvevő fél *saját álláspontja* és az ahhoz implicit tartozó előfeltevések, valamint mindezek következményei nyilvánvalóvá váljanak. A vita egyik fő célja az előfeltevések explikálása és kritikai felülvizsgálata
 - ▣ Természetesen más módja is van a vitás kérdések **eldöntésének**: a felek felkérhetnek külső bírót, alkalmazhatnak erőszakot, fenyegethetik egymást, vagy közösen orákulumhoz fordulhatnak.

A vita szakaszai

- Egy ideális vitában a következők történnek:
 - ▣ a *konfrontációs* szakaszban a véleménykülönbség felszínre kerül,
 - ▣ a *nyitó* szakaszban nyilvánossá válnak a vita szerepei és elköteleződési és eldől, van-e elég „közös pont”, amely lehetővé teszi a VKF-t,
 - ▣ az *argumentációs* szakaszban történik az érvek előterjesztése és a kritikai ellenvetések visszaverése, majd
 - ▣ a *záró* szakaszban megfogalmazódik a vita eredménye – ha nincs egyetértés, akkor a VKF nem történt meg.
- Ezek a szakaszok nem szükségszerűen kronologikus sorrendben követik egymást. Az elemzés célja a megnyilatkozásokat ezekhez a szakaszokhoz kötni, hogy a *funkcionalizálás* lehetővé váljon.

3. Funkcionalizáció

- A diskurzus egyes elemeinek funkcionális szerepét vizsgálja a PD.
- A beszédaktusok így osztályozásra kerülnek:
 - ▣ pl. *használati deklaratívumokkal* tisztázzák a felek egyes beszédaktusok helyzetét.
 - ▣ *Kommisszívumokkal* köteleződnek el egy-egy álláspont mellett vagy tartják fenn azokat.
 - ▣ *Direktívumokkal* szólítják fel a másik felet egy álláspont védelmére stb.
- Ezzel szemben a pusztán logikai rekonstrukciók a vitát terméknek tekintik, és az érvelések érvényességét/helytállóságát vizsgálják, de így nem tudják feltárni az „egyet-nem-értési” teret, illetve hogy mi a „tétje” a vitának.

Beszédaktusok és vitaszakaszok

- Asszertívum
 - ▣ Konfrontációs szakasz: az álláspont kifejezése
 - ▣ Argumentációs szakasz: érvek előterjesztése
 - ▣ Záró szakasz: konklúzió megfogalmazása
- Direktívum
 - ▣ K-sz: a protagonista felszólítása álláspontja védelmére
 - ▣ A-sz: felszólítás érvek felhozatalára, pontosításra, stb.
- Komisszívum
 - ▣ K-sz, Z-sz: álláspont elutasítása vagy elfogadása
 - ▣ Nyitó-sz: kihívás, szerepek és szabályok elfogadása
 - ▣ A-sz: új vita indításának elfogadása

- Expresszívum: ? Ha a vita valóban *racionális*, akkor ezeknek nincs helye
- Deklaratívum (használati dekl.):
 - K-sz: a felesleges vita elkerülésének eszköze
 - Ny-sz: a kiindulópontok tisztázásának eszköze
 - A-sz: túl korai elfogadás elkerülésének eszköze
 - Z-sz: látszólagos, félreértéssel terhes VKF megakadályozása
- Ez volt az ideális modell, most következzen néhány valódi példa:

Néhány példa – asszertívum

- Ebből nyilván rengeteg lehetne egy racionális vitában
 - ▣ Az elemzett vita: David Bloor: *Anti-Latour*, valamint Bruno Latour: *A reply to David Bloor* (SHPS, 1999)
- „Arra a következtetésre fogok jutni, hogy [Latour] kritikái az általa elutasított álláspont szisztematikus félreértelmezésére alapulnak, és saját megközelítésmódja, amennyiben eltérő, kivitelezhetetlen.”
- „Szerintem Latour téved.”
- Mennyire összetett álláspontok ezek?

Néhány példa – expresszívum

- Ez egy racionális vitában persze igen ritka...
- „Az az ötlet, hogy a ‘természetet a társadalommal magyarázzuk’ olyan különös, hogy meglepő, ha egy kritikus előhozakodik vele.”
- „Bár megdöbbentőnek hangozhat Latour ötlete, nem szabad túlságosan elhamarkodottan elvetnünk.”
- „Az ilyen hibákra lehet számítani a szakmán kívüli rosszul tájékozott kritikusoktól, ám hogy egy, a szakmában központi szerepet játszó személy is osztja és támogatja őket, ez felfoghatatlan.”
- „Sajnálatos módon azon hibás előfeltevéssel él, hogy az Erős Program szerint a tudós a társadalomra és nem a (nem társadalmi) természetre reagál.”

Néhány példa – komisszívum

- Jóval gyakoribb: egyetértés valamivel, elhatárolódás valamitől, szerep felvállalása, stb.
- „Hogy a kijelentéseimet alátámasszam, az Erős Programot fogom megvédeni, először Latour ellenvetéseinek vizsgálatával, majd a tudás elemzésére általa kínált alternatíva leírásával.”
- „Arra akarok rámutatni, hogy Latour elképzelései nem jelentenek előrelépést. Ha valamit, akkor visszalépést jelentenek.”

Néhány példa – deklaratívum

- Használati deklaratívumok: definíciók, pontosítások, hangsúlyozások, kifejtések
- Először is az Erős Program relativizmusát nem a realizmussal kell szembeállítani.”
- „Most egy sejtést szeretnék megfogalmazni: az a gyanúm, hogy a szubjektum-objektum séma kritikusai úgy gondolják, köztük Latourral, hogy a természetnek oksági szerepet tulajdonítani annyit tesz, mint feltételezni, hogy a természet bizonyos leírásait rejtetten előnyben kell részesíteni.”
- Tehát: bizonyos módon használok fogalmakat, és ez alakítja a vita terét és dinamikáját

(Pragmatikai háttér)

- A Searle-i kommunikatív és Grice-i interakcionális szempontok ötvözése
- Grice Együttműködési Maximáját a következő specifikus szabályokkal egészítik ki
 - (ezek a *mennyiség*, *minőség*, *kapcsolat* és *mód* maximái helyett állnak):
- 1. Ne hajts végre értelmezhetetlen beszédaktusokat!
- 2. Ne hajts végre őszintétlen beszédaktusokat (vagy olyanokat, amikért nem tudsz felelősséget vállalni)!
- 3. Ne hajts végre redundáns beszédaktusokat!
- 4. Ne hajts végre értelmetlen beszédaktusokat!
- 5. Ne hajts végre olyan beszédaktusokat, amelyek nem megfelelően kapcsolódnak a korábbi beszédaktusokhoz és a kommunikációs helyzethez!

Rekonstrukció a PD-ban

- A normatív elméletben ez szabályozza az ideális helyzet beszédaktusainak sorrendjét és minősíti a vitát.
 - vagyis rengeteg dolog (mellébeszélés, személyeskedés, stb.) nem jelenik meg a rekonstrukcióban
 - ez is egyfajta elvonatkoztatási irány (lásd múlt óra), de nem abba az irányba halad, mint a logikai nézet
- A beszédaktusok segítségével lehet azonosítani a megnyilatkozások funkcióját, és ezáltal feltárni a vita rekonstruált rendjét
- Cél: a „maximálisan argumentatív” rekonstrukciót megtalálni (jóindulat elve: a lehető legerősebb érvelés az explicit elköteleződések alapján)

A rekonstrukció elvei

- Megengedett: a redundáns vagy lényegtelen részek *törlése*, az implicit információk *hozzáadása*, a beszédaktusok sorrendjének *átrendezése*, és egyes beszédaktusok *átalakítása*.
- Az implicit elemek feltárása során először a „logikai minimum” rögzítése a cél
 - ▣ minden nem önellentmondó érvelés logikailag érvényessé tehető,
- majd a „pragmatikai optimum” megtalálása a számos logikai lehetőség közül
 - ▣ ez a helyzetből adódó elégséges és plauzibilis (esetleg a vita más pontján már ki is mondott) legkisebb elköteleződés megtalálását jelenti
- Az így kapott analitikus vázlat az egyéb beszédaktusok elemzésének segítségével megadja az *asszertívumok* azon sorát, amely mellett (mint álláspont vagy érv) a beszélők elköteleződnek.

4. Dialektifikáció

- Egy dialektikai helyzetben a résztvevőknek be kell tartaniuk valamilyen normákat, amelyek az interakciót szabályozzák.
- Éppen ezért minden dialektikai elméletnek kell *normatív* elemeket tartalmaznia, amelyek az interakció „szabályait” rögzítik.
 - ▣ normatív: előíró, javaslatokat tevő, értékelő
 - ▣ deskriptív: leíró, semleges
- A PD a mindennapi verbális interakciók vizsgálatából indul ki, és a beszédaktusok és a pragmatika háttérelméleteire támaszkodik.

Kérdés	Antropológiai megközelítés válasza	Kritikai megközelítés válasza
Racionális bíróként mikor tekintek egy érvelést elfogadhatónak?	Amikor az érvelés megfelel az adott kulturális közeg normáinak.	Amikor az érvelés VKF-ra irányul és betartja a megfelelő érvelési normákat, amelyek a felek részére is elfogadhatók.
Milyen eszközök állnak rendelkezésemre, hogy az érvelések elfogadhatóságát szisztematikusan vizsgálhassam?	A befogadó közegekről lehet ismeretem, illetve arról, hogy az ilyen ismeretek hogyan használhatók fel érveléskor.	Ideális vita-modellt készíthetek, melynek célja a VKF, valamint felállíthatok releváns beszédaktusokat szabályozó megkötéseket.
Hogyan szerezhetek képet az érvelés értékelése szempontjából releváns dolgokról?	Ha úgy rekonstruálom a szöveget, mint ami egy közönséget próbál meggyőzni, illetve ami operatív retorikai mintákat mutat.	Úgy, hogy dialektikai transzformációk segítségével rekonstruálom a szöveget, mint ami a VKF-át célozza.
Milyen érvelésekkel kapcsolatos empirikus ismereteket használhatok fel?	Megvizsgálhatom, hogy milyen különböző befogadó közönségek vannak, és hogy milyen retorikai eszköz melyiknél hogyan működik.	Megvizsgálhatom, hogy milyen folyamatok fontosak az argumentatív diskurzusban, amelyekkel meggyőzhető valaki, aki kételkedik egy álláspont elfogadhatóságában.
Hogyan járulhatok hozzá az argumentatív gyakorlat fejlesztéséhez?	Megtaníthatom arra az embereket, hogy különböző helyzetekben a közönséget úgy szólítsák meg, hogy a vitás helyzetekben nyerjenek, illetve könnyen visszaverjék mások támadását.	Elősegíthetem az érvelési gyakorlatokhoz kapcsolódó reflexiót, és készségeket taníthatok, amelyek az érvelések megfelelő kialakításában, elemzésében és értékelésében hasznosak.

„Tízparancsolat” – Szabadság-szabály

- A felek nem akadályozhatják meg, hogy új álláspontok vagy azokhoz kapcsolódó kétségek merüljenek fel.
- ▣ Cél: Az álláspontok tisztázásának lehetősége (a vélemény-különbség feloldása nem lehetséges, ha nem tiszták az álláspontok). A konfrontációs szakasz célja ennek biztosítása.
- ▣ Megszegése: *arg. ad baculum, ad misericordiam, ad hominem* (gyalázkodó, genetikus, *tu quoque*) – Lásd majd ezekhez a jövő órát!

„Tízparancsolat” – Bizonyítás kényszere sz.

- Egy álláspontot elővezető félnek kötelessége azt megvédeni, ha a másik fél arra igényt tart.
 - Cél: Minden kimondott álláspont védelmét fel kell vállalnunk (protagonista szerep vállalása, ha a helyzet igényli – nyitó szakasz feladata).
 - Megszegése: bizonyítás kényszerének áthárítása, arg. ad verecundiam, ad ignorantiam.

„Tízparancsolat” – Álláspont-szabály

- Egy álláspont támadása a másik fél álláspontjának támadása kell, hogy legyen.
 - Cél: Az álláspontok torzulásának megakadályozása a vita bármely szakaszában.
 - Megszegése: szalmabáb, árnyékbokszolás.

„Tízparancsolat” – Relevancia-szabály

- Egy fél az álláspontját csak úgy védheti meg, hogy az állásponthoz kapcsolódó érveket ismerteti.
 - Cél: Az argumentációs szakaszban a véleménykülönbségek racionális feloldásának módja az érvelés (logosz), nem az étosz és pátosz használata – a nem-argumentatív meggyőzési módokat ki kell zárni.
 - Megszegése: ignoratio elenchi, arg. ad populum, ad verecundiam, érzelmekre apellálás.

„Tízparancsolat” – Implicit premissza sz.

- Nem utasíthatunk vissza álláspontunkban implicite felvállalt premisszákat, és nem hamisíthatjuk meg a másik fél érvelésében felhasznált implicit premisszákat.
- Cél: a protagonista álláspontjából következő implicit álláspontok pontos feltárása: sem letagadásuk, sem eltúlzásuk nem segíti a véleménykülönbség feloldását az argumentációs szakaszban.
- Megszegése: ki nem mondott premissza tagadása, árnyékbokszolás.

„Tízparancsolat” – Kiindulópont-szabály

- Elfogadott kiindulási pontnak nem tekinthetünk nem elfogadott premisszákat, illetve elfogadott premisszákról nem állíthatjuk, hogy azok nem tekinthetők elfogadott kiindulási pontnak.
- Cél: Az álláspontok torzulásának megakadályozása (lásd 3.) az argumentációs szakaszban.
- Megszegése: bizonyítás kényszerének elhárítása, álláspont változtatása, túl sokat állító kérdés, petitio principii.

„Tízparancsolat” – Érvényesség-szabály

- A helytállónak tekintett érvelés nem lehet (logikailag) érvénytelen.
- Cél: A meggyőző érvelés formáinak közös elfogadása az argumentációs szakaszban, így válik lehetővé az erős/helytálló érvek elkülönítése, és annak vizsgálata, hogy megfelelő-e az érveléssémák használata. Védett az álláspont, ha közösen elfogadott kiindulási alapból érvényes következtetéssel kapjuk meg a konklúziót.
- Megszegése formális érvelési hiba lehet: előtag tagadása, utótag állítása, stb.

„Tízparancsolat” – Érvelés séma szabály

- A formálisan nem érvényes érvelésekkel alátámasztott álláspontok nem tekinthetők végérvényesen védettnek, ha a védelem nem a megfelelő érveléssémákat (és/vagy) nem a megfelelő módon használja.
- Cél: Lehetőség arra, hogy logikailag érvényes érvelések hiányában is végérvényesen megvédhető vagy cáfolható legyen egy álláspont, ha a protagonista és az antagonista egyetért az érveléssémák elfogadhatóságában és használatában.
- Megszegése sokféle lehet: hibás analógia, túlzott általánosítás, arg. ad consequentiam, csúszka érv, post hoc ergo propter hoc és egyéb oksági hibák, stb.

„Tízparancsolat” – Lezárás-szabály

- Az álláspont sikertelen megvédését az álláspont visszavonásának kell követnie, a sikeres (konkluzív) megvédését pedig a fenntartások visszavonásának.
- Cél: A protagonista és az antagonista korrekt vitaértékelése. A záró szakaszban a feleknek meg kell egyezniük a vita kimenetelében.
- Megszegése: arg. ad ignorantiam, hamis dilemma.

„Tízparancsolat” – Használat-szabály

- Egyik fél sem használhat nem kellően tiszta és világos megfogalmazásokat, és mindkét félnek a lehető legfigyelmesebben és pontosabban kell a másik megnyilatkozásait értelmezni.
 - Cél: Az álmegoldások kikerülése, a vita minden szakaszában a megfogalmazás és értelmezés ellenőrzése.
 - Megszegése: in dictione érvelési hibák, a kompozíció és divízió hibája, stb.

Összefoglalás

- „Az **érvelés** egy verbális és társas cselekvés, amely kijelentések valamilyen elrendezésének segítségével erősíteni (vagy csökkenteni) kívánja egy vitatott nézet elfogadhatóságát a kommunikációs partner számára, akiről feltételezi, hogy osztozik az érvelővel bizonyos ész alapú feltételek és szabályok elfogadásában.”
- Cél: Véleménykülönbség feloldása (VKF)